מאימתי פרק ראשון תענית

עורפילא. גשמים דקים כך שמן כדלקמן: **אפי' לפרצידא דסוסי קלא.** הגרעין שתחת גושה של קרקע: **מכניס.** שמתמיל לנצנץ ולעלות מיד: **עורו פילי.** שסותם סדקי הארץ. ל"א שמגדלת ומלמתת הגרעינין העומדין בסדקי הקרקע: **עורבא מרבנן.** נחור מריף כמו ביעי דלריגן במסכת ביצה (דף ז.). תלמיד חכם זקן לא קרי לורבא אלא ההוא מרבנן קרי ליה: **ליון דנבט נבט.** שמתמיל לנצנץ ולעלות עולה למעלה כך תלמיד חכם כיון שילא שמו הולך וגדל למעלה: **אורייתא הוא דקא מרתחא ליה.** שיש לו רוחב לב מתוך תורתו ומשיס ללבו יותר משאר בני אדם. וקמ"ל דמייתין לדוגו לכף זכות: **אלא.** שממסס כל גופו: **כוויה.** תלמידי חכמים מקיימי עולם בגיעיינו: **ברזל.** קפדנים וקשים כברזל: **שלשה שאלו לו.** משום דרכי בריכה מיירי בגשמים לקמן נקט לה: **וכנום אנשי העיר יוצאים והיה העורה.** משום הנערה היוצאה ממילה מן העיר ויאמר לה השקיני (ג) לה היה מנחש: **אפי' חיגרת אפי' סומא.** לפי שלא פירש בשאילתו ואפשר שהיה בעלת מום ולא יכין בה אליעזר ויקחמה: **(אלא) השיבוהו כהוגן.** וחזמנו לו רבקה: **דבר עמא.** כלב לו חזיר: **והיינו דאמר להו נביא כו'.** מדגלי ביה קרא ואמר הלרי אין בגלעד ו)[אלמא דלא הוי ניחא קמי שמיא כדאמרינן הלרי אין בגלעד] פנחס היה שם והיה יכול להמיר גדרו אלא שלא רצה יפתח ליקר אלנו (ז) והוא לא רצה לבוא אצל יפתח בבראשית רבה(ח): **וכיון אשר לא לויתי.** כירמיה כתיב בפרשת נקבוק וכנו את במות (ט)(התופת אשר בגיא בן הנם) לשרוף את (בנותיהם ואת) בניהם באש אשר לא (י)[צויתי ולא] דברתי ולא עלתה על לבי אלא תאמרו הלא זה כמו כן הקב"ה ליפתח ומיעט ואמרהם. כי מעולם לא צויתי למיעט לשרוף את בנו באש דכתיב ויקח את בנו הבכור אשר ימלך תחתיו ויעלהו עולה ולא דברתי (כ) זה יפתח ולא עלתה על לבי זה יצחק בן אברהם אמר רבי ברביה אף כנסת ישראל שאלה שלא כהוגן והקב"ה השיבה כהוגן שנא' (יא) ונדעה נרדפה לדעת את ה' כשחר נכון מוצאו ויבוא כגשם לנו אמר לה הקב"ה בתי את שואלת דבר שפעמים מתבקש ופעמים אינו מתבקש אבל אני אהיה לך דבר המתבקש לעולם שנאמר (יב) אהיה כטל לישראל ועוד שאלה שלא כהוגן אמרה לפניו רבש"ע (יג) שימני כחותם על לבך כחותם על זרועך א"ל הקב"ה בתי את שואלת דבר שפעמים נראה ופעמים אינו נראה אבל אני אעשה לך דבר שנראה לעולם שנאמר (יד) הן על כפים חקותיך: אין שואלין את הגשמים כו': סברוה שאלה והזכרה חדא מילתא היא מאן תנא אמר רבא (טו) ר' יהושע היא דאמר (טז) משעת הנחתו א"ל אביי אפילו תימא רבי אליעזר שאלה לחוד והזכרה לחוד ואיכא דאמרי לימא רבי

עורפילא. היינו גשם דק אפילו לפרצידא דתותי קלא מהניא פי' פרצידא זו גרעין שהוא מתחת החכן היינו כמו מטה שמתחת הקרקע: **מאי עורפילא עורו פילי.** פי' מעוררן ומלמיתן פילי פי' לותן העומדים בסדקי הארץ: **שלשה שאלו שלא כהוגן.** אליעזר שאול ויפתח ות"ת אמתי לא תשיב כלב כן יפוצו שתמר אשר יכה את קרית ספר ולכדה ונתתי לו את עכסה בתי לאשה אמתי לא פריך כמו הכא יכול ממזר לו עבד וי"ל דהא דקתמר כלב שיתן לו (טז) הקב"ה כל מי שיכול לחזור אותן הלכות ששכחו בימי אבלו של משה אתן לו עכסה בתי וי"מ דלכך נקרא (יז) עכסה שכל הרואה אותה כועס על אשתו וזהו ולתי משוש לעיעות ימיה דקא מזו כה והיה סומך דזכותה חכות דידיה מסתייע דלא מזדווגין לה אלא כפי מעשיה כדאיתא בסוטה (דף כ.) אלין מזווגין וכו': **יכול אפי' חיגרת או סומא.** תימה אמתי לא נקט הכא גבי אליעזר עבד אברהם כמו דקתמר גבי אשול בסמוך יכול אפי' ממזרת או שפחה וכו' ואמר רש"י משום דגבי אליעזר לא שייך עדיין ממזרת הכא לא נתנה תורה לי' ומי דגבי אשה לא דייק עלמא אלא אליפו ות"ת היכי קתמר דשאל אליעזר אלא כהוגן והא לא אמר אלא אשה אשר אומר אליה הטי נא כדך ואם יראה שהיא חיגרת או סומא לא יאמר לה וי"ל דה"פ יכול אפילו חיגרת ואפילו סומא יכול אפי' חיגרת שיהיה לה אפילו רגל של עץ והוא לא יהא רואה או סומא כגון שיש לה עיניים יפים ואינה רואה אלא: **והיינו** דקאמר להו נביא לישראל הצרי אין בגלעד אם רופא אין שם. כלומר להמיר גדרו ליפתח והא הוה פנחס ואמתי לא הלך יפתח אלנו להמיר גדרו אלא שאני שופט ונגיד אלא יכא אלי ופנחס אמר ליתי גבאי לאמא נגיד ועל ידי תהא פטורה שהייתי (ז) שורה ומתיר הנדר ופוטר אותה ולנכסוף נעגשו שיהיה יפתח נענש שנפלו אברין קודם מיתה כדכתיב ויקבר בערי גלעד ופנחס נענש דכתיב לפניה היה ה' עמו(ח): ואמר

ומלמד

עורפילא אפילו לפרצידא דתותי קלא מהניא ליה מאי עורפילא עורו פילי ואמר רבא האי צורבא מרבנן דמי לפרצידא דתותי קלא דכיון דנבט נבט ואמר רבא האי צורבא מרבנן דרתח אורייתא הוא דקא מרתחא ליה שנאמר [1]הלא כה דברי כאש נאם ה' ואמר רב אשי [2]כל ת"ח שאינו קשה כברזל אינו ת"ח שנא' [3]וכפטיש יפוצץ סלע א"ל רבי אבא לרב אשי אתון מהתם מתניתו לה אגן מהכא מתנינן לה דכתיב [4]ארץ אשר אבניה ברזל אל תקרי אבניה אלא בוניה אמר רבינא אפ"ה מיבעי ליה לאניש למילף נפשיה בניחותא שנאמר [5]והסר כעס מלבך וגו' א"ר שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן שלשה שאלו שלא כהוגן לשנים [6]השיבוהו כהוגן לאחד השיבוהו שלא כהוגן ואלו הן אליעזר עבד אברהם ושאול בן קיש ויפתח הגלעדי אליעזר עבד אברהם דכתיב (ט) [4]והיה הנערה אשר אומר אליה הטי נא כדך וגו' יכול אפי' חיגרת אפי' סומא השיבו כהוגן ונזדמנה לו רבקה שאול בן קיש דכתיב [5]והיה האיש אשר יכנו יעשרנו המלך עושר גדול ואת בתו יתן לו יכול אפי' עבד אפילו ממזר השיבו כהוגן ונזדמן לו דוד יפתח הגלעדי דכתיב [6]והיה היוצא אשר יצא מדלתי ביתי וגו' יכול אפילו דבר טמא השיבו שלא כהוגן נזדמנה לו בתו והיינו דקאמר להו נביא לישראל [7]הצרי אין בגלעד אם רופא אין שם וכתיב [8]אשר לא צויתי ולא דברתי ולא עלתה על לבי אשר לא צויתי זה בנו של מישע מלך מואב שנאמר (ז) [9]ויקח את בנו הבכור אשר ימלך תחתיו ויעלהו עולה ולא דברתי (כ) זה יפתח ולא עלתה על לבי זה יצחק בן אברהם אמר רבי ברביה אף כנסת ישראל שאלה שלא כהוגן והקב"ה השיבה כהוגן שנא' [10]ונדעה נרדפה לדעת את ה' כשחר נכון מוצאו ויבוא כגשם לנו אמר לה הקב"ה בתי את שואלת דבר שפעמים מתבקש ופעמים אינו מתבקש אבל אני אהיה לך דבר המתבקש לעולם שנאמר [11]אהיה כטל לישראל ועוד שאלה שלא כהוגן אמרה לפניו רבש"ע [12]שימני כחותם על לבך כחותם על זרועך א"ל הקב"ה בתי את שואלת דבר שפעמים נראה ופעמים אינו נראה אבל אני אעשה לך דבר שנראה לעולם שנאמר [13]הן על כפים חקותיך: אין שואלין את הגשמים כו': סברוה שאלה והזכרה חדא מילתא היא מאן תנא אמר רבא (ט) ר' יהושע היא דאמר (ז) משעת הנחתו א"ל אביי אפילו תימא רבי אליעזר שאלה לחוד והזכרה לחוד ואיכא דאמרי לימא רבי

(ט) [4]והיה הנערה דכתיב אלא שלא כהוגן ואלו הן אליעזר עבד אברהם ושאול בן קיש ויפתח הגלעדי אליעזר עבד אברהם דכתיב כהוגן. וחזמנו לו רבקה: **דבר עמא.** כלב לו חזיר: **והיינו דאמר להו נביא כו'.** מדגלי ביה קרא ואמר הלרי אין בגלעד ו)[אלמא דלא הוי ניחא קמי שמיא כדאמרינן הלרי אין בגלעד] פנחס היה שם והיה יכול להמיר גדרו אלא שלא רצה יפתח ליקר אלנו (ז) והוא לא רצה לבוא אצל יפתח בבראשית רבה(ח): **וכיון אשר לא לויתי.** כירמיה כתיב בפרשת נקבוק וכנו את במות (ט)(התופת אשר בגיא בן הנם) לשרוף את (בנותיהם ואת) בניהם באש אשר לא (י)[צויתי ולא] דברתי ולא עלתה על לבי אלא תאמרו הלא זה כמו כן הקב"ה ליפתח ומיעט ואמרהם. כי מעולם לא צויתי למיעט לשרוף את בנו באש דכתיב ויקח את בנו הבכור אשר ימלך תחתיו ויעלהו עולה ולא דברתי (כ) זה יפתח ולא עלתה על לבי זה יצחק בן אברהם אמר רבי ברביה אף כנסת ישראל שאלה שלא כהוגן והקב"ה השיבה כהוגן שנא' (יא) ונדעה נרדפה לדעת את ה' כשחר נכון מוצאו ויבוא כגשם לנו אמר לה הקב"ה בתי את שואלת דבר שפעמים מתבקש ופעמים אינו מתבקש אבל אני אהיה לך דבר המתבקש לעולם שנאמר (יב) אהיה כטל לישראל ועוד שאלה שלא כהוגן אמרה לפניו רבש"ע (יג) שימני כחותם על לבך כחותם על זרועך א"ל הקב"ה בתי את שואלת דבר שפעמים נראה ופעמים אינו נראה אבל אני אעשה לך דבר שנראה לעולם שנאמר (יד)